

5. Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η σχέση της φυσικής αγωγής ως στοιχείου του θεσμού του εκπαιδευτικού συστήματος μιας κοινωνίας με τους άλλους κοινωνικούς θεσμούς είναι πολυμερής και πολυσχιδής. Αποτελεί διαδικασία αλληλοεπιδράσεων και ανατροφοδοτήσεων, που αναγάγει το «συμμετοχικό ρόλο» της ως ιδιαίτερης σημασίας. Οι διαπιστώσεις για υφιστάμενα αδιέξοδα οδήγησαν στη διατύπωση νέων θεωρήσεων για τον κοινωνικό ρόλο της φυσικής αγωγής και κατ' επέκταση και της ειδικής φυσικής αγωγής. Στο πλαίσιο αυτό, ο θεσμός της φυσικής αγωγής - όπως και του σχολείου ευρύτερα - εξαρτάται από τις υφιστάμενες κοινωνικές δομές και έχει ως κύριο ρόλο την αναπαραγωγή τους.

Η ανάλυση των δομών και της διαμόρφωσής τους οδηγεί στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται η εκπαιδευτική πραγματικότητα ως εξωτερική και δεσμευτική, ως μέρος του κόσμου που κατασκευάζεται από εμάς και ταυτόχρονα είναι έξω από την επιρροή μας. Ο ρόλος του σχολείου και των γνωστικών αντικειμένων διερευνώνται σε συσχέτισμό με το περιεχόμενο της εκπαίδευσης και τον τρόπο που πραγματοποιούνται οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μέσα στο σχολείο.

Η προσέγγιση αυτή ενσωμάτωσε εννοιολογικά σχήματα και δομές ανάλυσης και των άλλων κοινωνικών επιστημών με κοινά στοιχεία όπως:

- την αντίθεση στον φονξιοναλισμό
- την αντίληψη ότι τα άτομα είναι οι δημιουργοί της σημασίας των φαινομένων
- την έμφαση στις παραδοχές που διαγράφουν το κοινωνικό πλαίσιο
- την υιοθέτηση ερμηνευτικών μεθόδων.⁸⁰

⁸⁰. Bernstein. B. (1977), «Class, codes and control», Routledge & Kegan Paul, London, Vol. III, Revised

Κατά τον Bernstein⁸¹ η κατανομή της εξουσίας και οι «αρχές κοινωνικού ελέγχου» αντανακλώνονται στον τρόπο με τον οποίο μια κοινωνία «επιλέγει, ταξινομεί, κατανέμει, μεταδίδει και αξιολογεί την εκπαιδευτική γνώση που θεωρεί δημόσια». Θεωρεί την εκπαίδευση, άρα και τη φυσική αγωγή ως στοιχείο της, μηχανισμό που είναι αποτελεσματικός στο να ρυθμίζει την ταξική βάση των κοινωνικών σχέσεων. Παράλληλα πιστεύει ότι η νοοτροπία έχει ήδη διαμορφωθεί στη βάση της από το περιβάλλον της οικογένειας. Το σχολείο επομένως, με το αναλυτικό πρόγραμμα μπορεί να επιτείνει τις αξίες και την κατάλληλη νοοτροπία, αυτό όμως δε σημαίνει εσωτερίκευση και σύνθεση συγκεκριμένων προσωπικοτήτων⁸².

Το εκπαιδευτικό σύστημα, ως σύνολο αλλά και τα επιμέρους στοιχεία του, στηρίζει και δημιουργεί την κοινωνική αναπαραγωγή. Οι μηχανισμοί που παράγουν αυτό το αποτέλεσμα καλύπτονται κάτω από την κυρίαρχη ιδεολογία της εκπαίδευσης, που παρουσιάζει το σχολείο ως ένα ουδέτερο περιβάλλον⁸³.

Η κριτική που διατυπώθηκε προς τη « νέα» κοινωνιολογία της εκπαίδευσης είναι ότι αγνόησε το κοινωνικό πλαίσιο όπου πραγματοποιούνται οι κοινωνικές σχέσεις καθώς και ότι η έμφαση «στον άνθρωπο ως δημιουργό» δεν παίρνει, όσο θα έπρεπε, υπόψη τα εμπόδια που το ευρύτερο πλαίσιο δημιουργεί στη ζωή των δρώντων προσώπων και προκαθορίζει το τι είναι διαπραγματεύσιμο⁸⁴.

Από τις προαναφερθείσες θεωρητικές προσεγγίσεις για την ανάλυση του ρόλου της εκπαίδευσης - άρα και των στοιχείων της - και των σχέσεών της με την κοινωνική πραγματικότητα, διαφαίνονται πως υπάρχουν διαφορετικές τάσεις. Οι θεωρητικές και ερευνητικές

⁸¹. α. Bernstein. B. (1977), ό.π.

β. Bernstein. B. (1988), «Codes, Modalities and the Process of Cultural Reproduction: A Model», *Language and Society*, 10, p. 327

⁸². Apple. M. (1986), «Ιδεολογία και αναλυτικά προγράμματα», Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, μτφ

⁸³. Νούτσος. Χ. Ι. (1979), «Προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης και Κοινωνικός Έλεγχος, 1931 – 1973», Θεμέλιο, Αθήνα

⁸⁴. Banks. O. (1987), «Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης», Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, μτφ

προσεγγίσεις των σχέσεων της εκπαιδευτικής διαδικασίας με το κράτος και τους φορείς του πραγματοποιείται σε σχέση με:

- α. την κυρίαρχη ιδεολογία
- β. τις ομάδες κύρους και εξουσίας
- γ. την κουλτούρα .

Μια άλλη τάση εξετάζει αυτές τις σχέσεις σε συνάφεια με τις εκπαιδευτικές εξελίξεις και το συναγωνισμό των ομάδων κύρους και εξουσίας που έχουν κοινά πολιτισμικά πρότυπα⁸⁵.

Στα σχολεία παράγονται, και όχι μόνο αναπαράγονται, τα πολιτισμικά πρότυπα και η ιδεολογία της κοινωνικής αναπαραγωγής, της πολιτισμικής αναπαραγωγής και της πολιτισμικής παραγωγής.

Τα σχολεία αποτελούν ειδικά πλαίσια που εντάσσονται μέσα στη γενική κοινωνική δομή. Αναπαράγουν το εκπαιδευτικό σύστημα και παράγουν αντιφάσεις, καθώς οι κοινωνικές ανισότητες μπορεί να δημιουργηθούν στο χώρο του σχολείου και όχι απλώς να αναπαραχθούν⁸⁶.

Η εκπαίδευση, ως οργανωμένη, συνειδητή και «κατά σχέδιο» προσφερόμενη μορφή παιδείας, είναι κοινωνικός θεσμός πολύπλοκος και σημαντικός ως προς τους σκοπούς, τα μέσα και τα αποτελέσματα ορατά ή άορατα, άμεσα και έμμεσα⁸⁷.

Κοινωνικά, ως έκδηλος στόχος της εκπαίδευσης ορίζεται η προετοιμασία των νεαρών ατόμων μελών για ορισμένους κοινωνικούς, πολιτικούς, επαγγελματικούς κλπ. ρόλους, οι οποίοι αναγνωρίζονται ως αποδεκτοί από το κοινωνικό σύνολο. Πιο συγκεκριμένα, κύριος στόχος της εκπαίδευσης είναι η μετάδοση των πολιτισμικών στοιχείων και γνώσεων που επιτρέπουν στα άτομα

⁸⁵. Collins. R. (1977), «Functional and Conflict Theories of Educational Stratification», *American Sociological Review*, V. XXXVI

⁸⁶. Bernstein. B. (1977), ό.π.

⁸⁷. Bourdieu. P., Boltanski. L. (1978), «Changes in social structure and changes in the demand for education » στο Giner. S, Scotford Archer. M. (eds), «Contemporary Europe, social structures and cultural patterns», Routledge & Kegan Paul, London

να οργανώνουν τις προσδοκίες τους και να προσανατολίζουν τις ενέργειές τους σε κοινωνικά αποδεκτούς σκοπούς.

Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι η εκπαίδευση αποδίδει στα άτομα ένα κοινωνικό status που είναι άμεσα συνδεδεμένο με το κοινωνικό γόητρο, αφού ρυθμίζει τη συμμετοχή σε άλλα αγαθά και προσδιορίζει τον βαθμό κινητικότητας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο⁸⁸. Επί πλέον, η εκπαίδευση επιδρά στις συμπεριφορές των ατόμων με τέτοιο τρόπο ώστε να παρατηρούνται αλυσιδωτές αντιδράσεις, τόσο στο εσωτερικό της εκπαιδευτικής δομής, όσο και της εκπαίδευσης στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο⁸⁹.

Η ειδική φυσική αγωγή στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει τους ίδιους σκοπούς και στόχους με τη φυσική αγωγή στη γενική εκπαίδευση⁹⁰. Συμβάλλει κυρίως στη σωματική ανάπτυξη των μαθητών με ΕΙΔ.Ε.Α., στην ψυχική και πνευματική τους καλλιέργεια και στην αρμονική τους ένταξη στην κοινωνία⁹¹.

Βασικός αλλά μη εμφανής σκοπός είναι στην ουσία η κοινωνική άσκηση, η «άθληση στο πλαίσιο της κοινωνίας». Ο αθλητισμός, με την ευρεία έννοια του όρου, είναι κάθε συνειδητή κινητική δραστηριότητα, η οποία αποβλέπει στην ψυχαγωγία ή και στην αγωνιστική επικράτηση. Επομένως, η άθληση στο πλαίσιο της κοινωνίας ωθεί στην κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση. Άθληση σημαίνει αγώνας, άμιλλα⁹². Είναι η κάθε μορφής φυσική και πνευματική δραστηριότητα που προϋποθέτει μεθοδική προετοιμασία. Εφαρμογή συγκεκριμένων κανόνων, πειθαρχία που έχει ως βάση το ανταγωνιστικό ή το συναγωνιστικό στοιχείο για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής επίδοσης. Αθλητισμός, σύμφωνα με το ολυμπιακό ιδεώδες, είναι

⁸⁸. Atkinson. P. (1986), «Structure and Reproduction: introduction to the sociology of Basil Bernstein», Methuen, London

⁸⁹. Musgrove. F. (1968), «The contribution of sociology to the study of the curriculum», στο Kerr. J. F.(ed): «Changing the Curriculum», University of London Press, London

⁹⁰. Biddle. S. J. H., Murtie. N. (2001), «Psychology of physical activity: Determinants, well – being and interventions», Routledge, London

⁹¹. Bouchard. C., Shepherd. R. J., Stephens. T. (1994): «Physical activity, fitness and health: International Proceedings and consensus statement», Human Kinetics, Champaign IL

⁹². Τεγόπουλος – Φυτράκης (1993), «Ελληνικό Λεξικό», Ελευθεροτυπία, Αθήνα

η φιλοσοφία με βάση την οποία ένα άτομο προσπαθεί να ισορροπήσει τη συνολική του ανάπτυξη με τη σωματική του δραστηριότητα⁹³. Συμβάλλει στην ανάπτυξη και βελτίωση των ψυχοσωματικών δυνάμεων του ανθρώπου, στην εξύψωση του ήθους του, στη διαπαιδαγώγηση και ψυχοσωματική ολοκλήρωσή του, στην πρόληψη αλλά και θεραπεία παθολογικών καταστάσεων.

Στην περίπτωση της φυσικής αγωγής η κινητική δραστηριότητα πραγματοποιείται με τη συμμετοχή των παιδιών και εφήβων σε κινητικά παιχνίδια, γυμναστικές ασκήσεις, φυσιολατρικές δραστηριότητες και σε κάθε μορφή αθλητικής αγωνιστικής προσπάθειας. Η πολυμορφικότητα των εκφράσεων καθώς και η πολλαπλότητα των στόχων του αθλητισμού, οι οποίες τον ορίζουν, τον διακρίνουν σε δύο κύριες μορφές:

α. Τον αγωνιστικό αθλητισμό.

Βασικό του κριτήριο και προϋπόθεση ο συναγωνισμός - ανταγωνισμός, που αποβλέπει στην καλύτερη δυνατή επίδοση.

β. Στον μαζικό αθλητισμό.

Στην περίπτωση αυτή το στοιχείο του συναγωνισμού - ανταγωνισμού είναι προαιρετικό ή και ανεπιθύμητο. Η διαφορετική σημασιολογική ερμηνεία εκφράζει και την διαφορετική αντίληψη περί ανθρώπινου σώματος – υπόστασης που επικρατούσε στην εκάστοτε χρονική περίοδο.

Η παράδοση του δυτικού ορθολογισμού υπαγόρευε το διαχωρισμό μεταξύ σώματος και πνεύματος. Η διχοτομία αυτή υπαινισσόταν το πρωτείο του πνεύματος, αποδίδοντας στο πνεύμα το χώρο του «πολιτισμού», ενώ στο σώμα και τις λειτουργίες του τον χώρο της «φύσης» και τη δικαιοδοσία των φυσικών επιστημών, με αποτέλεσμα το σώμα να εμφανίζεται στερημένο από κάθε κοινωνική σημασία και ιστορικότητα⁹⁴.

⁹³. Πρακτικά της 15^{ης} Συνόδου της Ολυμπιακής Ακαδημίας

⁹⁴. Hargreaves.D. H. (1987), «Deschoolers and New Romantics», Rutledge and Kegan Paul, London

Στο πλαίσιο της δυαδικής δομής που καθόριζε το σύστημα αξιών της δυτικής σκέψης, ο αθλητισμός και η φυσική αγωγή ερμηνεύονται ως μια ασήμαντη δραστηριότητα για τον ελεύθερο χρόνο. Θεωρούνται προσανατολισμένα στην ευχαρίστηση που είναι αντίθετη προς την πνευματική δημιουργία και χωρίς οικονομική αξία, ως «φυσικό» αποτέλεσμα της προϊούσας εκβιομηχάνισης.

Το 1971 ο Weber διαπίστωνε ότι «η παράξενη καχυποψία, έως και αντιπάθεια, που δείχνουν ακόμη και τώρα οι άνθρωποι των γραμμάτων και της σπουδής για την έρευνα των πιο ταπεινών εκδηλώσεων της σωματικής δραστηριότητας αξίζει από μόνη της μια ξεχωριστή μελέτη»⁹⁵.

Οι έρευνες ως προς την κοινωνική - ιστορική ερμηνεία του αθλητισμού και της φυσικής αγωγής δημιουργήθηκαν στη δεκαετία του 1970, καθώς όπως αναφέρει ο Weber, «οι πρόοδοι στη σφαίρα των κοινωνικών επιστημών είναι ουσιωδώς συνδεδεμένες με τις αλλαγές σε ζητήματα πολιτιστικής πρακτικής»⁹⁶.

Το κοινωνιολογικό ενδιαφέρον για τη φυσική αγωγή και τον αθλητισμό προηγήθηκε της ιστορικής έρευνας, λόγω της μαζικότητας και της εμπορευματοποίησης της άθλησης και της αύξουσας παρουσίας της στην σύγχρονη κοινωνία. Η ανάλυση της οργανωμένης σωματικής δραστηριότητας εντάχθηκε στα ευρύτερα κοινωνιολογικά ρεύματα των θεωριών του εκσυγχρονισμού. Η κοινωνιολογική ιστορική έρευνα προσεγγίζει την αθλητική δραστηριότητα όχι μόνο ως μία σωματική δραστηριότητα αλλά ως μία κοινωνική διαδικασία μέσω της οποίας παράγονται πολιτισμικά προϊόντα.

⁹⁵. Weber. M. (1971), «Essays in Sociology», Rutledge and Kegan Paul, London

⁹⁶. Weber. M. (1971), ό.π.